

2. תוספות שם

כולהו נמי צריכי הסיבה – וכל ד' כוסות צריכים הסיבה בשעת שתיה וצ"ע אם שכח ולא היסב אם יחזור וישתה וכן אם בכוס שלישי לא היסב אם יכול לחזור ולשתות בהסיבה אף על גב דבין שלישי לרביעי לא ישתה.

1. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קח עמוד א

ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. איתמר: מצה – צריך הסיבה, מרור – אין צריך הסיבה. יין, איתמר משמיה דרב נחמן: צריך הסיבה, ואיתמר משמיה דרב נחמן: אין צריך הסיבה. ולא פליגי, הא – בתרתי כסי קמאי, הא – בתרתי כסי בתראי.

אמרי לה להאי גיסא, ואמרי לה להאי גיסא. אמרי לה להאי גיסא: תרי כסי קמאי – בעו הסיבה, דהשתא הוא דקא מתחלא לה חירות. תרי כסי בתראי לא בעו הסיבה – מאי דהוה הוה. ואמרי לה להאי גיסא: אדרבה, תרי כסי בתראי בעו הסיבה – ההיא שעתא דקא הויה חירות, תרי כסי קמאי לא בעו הסיבה – דאכתי עבדים היינו קאמר. השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי – אידי ואידי בעו הסיבה...

איבעיא להו: שמש מאי? – תא שמע, דאמר רבי יהושע בן לוי: השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב – יצא. מיסב – אין, לא מיסב – לא, שמע מינה: בעי הסיבה, שמע מינה.

3. רא"ש מסכת פסחים פרק י סימן כ

וכן בכוס ראשון ושני אם לא שתה בהסיבה יחזור וישתה בהסיבה, אבל בכוס שלישי או רביעי אם ישתה יותר נראה כמוסיף על הכוסות. ומיהו איכא למימר כיון ששתה שלא כתיקונו הוברר הדבר שלא ממנין הכוסות היה ומה ששותה עתה הוא כוס של חובה.

השתא דאיתמר הכי ואתמר הכי – כולהו בעו הסיבה.

ומצה בעי הסיבה בכזית ראשון וכזית של אפיקומן.

ואם אכל בלא הסיבה לא יצא, כדאמר ריב"ל השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא משמע מיסב אין לא מיסב לא.
ואם אכל בלא הסיבה – יחזור ויאכל בהסיבה.

5. ח"י מרן ר"ז הלוי על הרמב"ם הל' חמץ ומצה פ"ז ה"ז

ומדברי הרמב"ם האלו מבואר דמצות הסיבה היא מצוה בפני עצמה שיאכל וישתה בלילה הזה בהסיבה, אלא דחכמים קבעו למצוה זו בשעת אכילת מצה ושתית ארבע כוסות – אבל בעיקר דינה אין לה ענין עם מצוות אלו. ולכן גם בשאר אכילתו ושתיתו אם היסב ה"ז משובח (וכן נפסק בשו"ע א"ח סי' תע"ב ס"ז דלכתחילה יסב בכל הסעודה) ויש בזה קיום מצוה דהסיבה אלא שאינו מחוייב בה רק בשעת אכילת מצה ושתית ארבע כוסות.

4. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז

הלכה ו. בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר +דברים ו'+ ואותנו הוציא משם וגו', ועל דבר זה צוה הקדוש ברוך הוא בתורה +דברים ה'+ וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית.

ולפי זה אם אכל מצה או שתה ארבע כוסות בלא הסיבה אין כאן שום גריעותא במצוה רק דלא קיים מצות הסיבה שהיא מצוה נפרדת לגמרי.
אולם ברא"ש (סי' כ') מבואר דאם אכל הכזית מצה בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור ולאכול בהסיבה.
ולכאורה מבואר מזה להיפוך, דס"ל דדין הסיבה הוא דין בקיום המצוה של מצה וד' כוסות שאם לא כן אמאי לא יצא.
ועוד שהרי לא שייך כלל שיחזור ויאכל בהסיבה כיון שכבר קיים מצות אכילת מצה בשלימות וא"כ המצה שאוכל אח"כ היא כשאר אכילה ושתיה, אלא דס"ל דבעיקר דין אכילת מצה נאמר דין שצריך לאכלה בהסיבה.

הלכה ז. לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות, וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין, אין פוחתין מהם, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבעה כוסות, שיעור כל כוס מהן רביעית.

הלכה ח. אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, אשה אינה צריכה הסיבה, ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה... ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתית ארבעה כוסות האלו, ושאר אכילתו ושתיתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך.

ס' מאורי המועדים

6. הג"מ חו"מ ז, ב

רבי אבי"ה כתב שאין אנו צריכין הסיבה בזמן הזה שהרי בני חרי אינן מסובין ואדרבה ישיבה כדרך הויא דרך חירות אמנם יחידאה היא, ע"כ.

7. ראב"ה ח"ב פסחים סימן תקכה

ואין מקדשין בבית הכנסת כי אין לך עני שאין לו יין לארבע כוסות, וכדתנן אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, שאם אין לו על הקהל לתת לו: וחוזר לביתו, ויושב בהסבה. ובזמן הזה שאין רגילות בארצנו להסב שאין רגילות בני חורין להסב ישב בדרך.

8. ראב"ן פסחים

ואינו יוצא ידי מצה אלא באוכלה בהסיבה על השלחן. וכן ד' כוסות צריכין הסיבה, אבל מרור אין צריך הסיבה. והם היו נוהגין לישב על המיטות ולהסב בהסיבת שמאל אבל אנו שאין אנו רגילין בכך יוצאין אנו בדרך הסיבתנו ואין לנטות ימין ושמאל.

9. שו"ע תעב סעיף ד

אשה אינה צריכה הסיבה אלא א"כ היא חשובה. הגה: וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות (מרדכי ריש פ' ע"פ ורבינו ירוחם), אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראב"ה לכתב דבזמן הזה אין להסב (ד"ע).

10. שו"ע תעב סעיף ז

כל מי שצריך הסיבה, אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא, וצריך לחזור לאכול ולשתות בהסיבה. הגה: ויש אומרים דבזמן הזה, דאין לך להסב, כדאי הוא ראב"ה לסמוך עליו שצדיעבד יאל בלא הסיבה (אגודה פרק ע"פ).
ונראה לי אם לא פתה כוס שלישי או רביעי בהסיבה, אין לחזור ולשתות בהסיבה דיש בו חשש שגורא כמסויף על הכוסות; אבל בשני כוסות ראשונות, יחזור וישתה בלא צרכה (מנהגים), וכן באכילת מלה. ולכתחלה יסב כל הסעודה. (מהרי"ב).

11. הרב שמואל אליעזר שטרן - כתב עת: שערי הוראה ג, תשס"ד, קב - קג

המצוה, או לא, דגם באופן כזה שפיר מצו נפקי.

והנה בדברי הראב"ה איתא ד"ישב כדרכו" ואינו מבואר אם הכוונה היא דרשאי לשבת כדרכו, או דרמי עליה חובה לשבת כדרכו. והנה דברי הראב"ה הובאו בהגהות מיימוניות פ"ו והתם הוסיף בדברי הראב"ה דאדרבה ישיבה כדרכה הוי דרך חירות, והאי לישנא משמע דאיכא דינא דדרך חירות ורמי עליה למיכל ולשתות הכי.

והנה כד דייקנן בדברי הראב"ן דאיהו נמי קאי בשיטת הראב"ה נראה לכאורה להדיא דמצות ההסיבה קיימת האידנא וכלשונו בחידושי פסחים: "והם היו רגילין לישב על המטות ולהסב בהסיבת שמאל, אבל שאין אנו רגילין בכך, יוצאים אנו כדרך הסיבתנו ואין לנטות ימין ושמאל", ומסתימת הלשון נראה דכהיום אנו מקיימים מצות הסיבה כדרך הסיבה דילן. [ואולי יש לדחוק דהכוונה דאנו יוצאים ידי מצות מצה וד' כוסות ולא קאי על מצות ההסיבה, וצ"ע].

והנה מצינו בכרכי יוסף סי' תע"ג שכתב דיש לתלות האי ספיקא בתרא בפלוגתא דהראב"ה והראב"ן, דמלישנא דהראב"ה נראה דמצי אכיל בכל גוונא, אבל לדעת הראב"ן נראה איפכא, עכ"ד הברכי יוסף שם ויל"ע בדבריו.

דלדעתם נשתנתה השתא צורת קיום מצוה זו, ואין מצוה זו מתקיימת באופן של הסיבה כשהגוף מוטה על המטה כיון דלא נהיגי להסב הכי בזמנינו, ולכן ישיבה דרך חירות היא לשבת כדרך האוכלים שיושבים על הכסא סמוך לשולחן.

ואיכא נפקותא רבתא בהאי ספיקא להלכה ולמעשה האיך הוי דינא האידנא אם יאכלו את המצה או ישתו את הכוסות בעמידה או בהליכה וכדומה, האם קיימו את המצוה או דילמא יהא מוטל עליהם לחזור ולאכול ולשתות בישיבה כנהוג וכרגיל.

וביותר יש מקום לדון ולהסתפק האם אכילה או שתיה בהסיבה כפי שהיו נוהגים פעם הוי ריעותא וחסרון בקיום

הנה הובאו בדברי רבותינו הפוסקים שיטתם המחודשת של רבותינו הראב"ן והראב"ה דאית להו דבזמן הזה אין צריך להסב כיון שאין דרך שרים האידנא לנהוג במנהג הסיבה, ולכאורה נראה מסתימת הדברים דלדידהו בטלה מצות ההסיבה בזמן הזה.

אמנם לקושטא דמילתא נראה לענ"ד דיש לדון טובא בגדרם של דברים, דהנה שיטה זו היא מבית מדרשם של הראב"ה וזקינא הראב"ן דאזלי תרוייהו בהאי שיטתא, ואיכא לספוקי טובא האם כוונתם היא לומר דבזמן הזה בטלה לה מצוה זו ואין מצוה זו קיימת כלל האידנא, או דילמא נימא דבדאי אינהו נמי מודו דמצוה זו לא בטלה, אלא

12. שו"ת להורות נתן יא, כב

...ואף לדעת הראב"ה ד"בזמן הזה שאין רגילות בארצנו להסב יושב כדרכו" ... מ"מ איכא נפק"מ לדינא היכי שאכל מצה בעמידה, דבכה"ג נראה דגם להראב"ה לא יצא, דהראב"ה כתב בפירוש ד"ישב כדרכו" ... וכ"כ בראב"ה "וחוזר לביתו ויושב בהסיבה, ובזמן הזה שאין רגילות בארצנו להסיב שאין רגילות בני חורין להסב ישב כדרכו", אבל לאכול מעומד ודאי שאין דרכם של בני חורין אלא של עבדים, וכמבואר בירושלמי (פסחים פ"י ה"א) ולפי שדרך של עבדים להיות אוכלין מעומד ובאן להיות אוכלין מסובין להודיע שיצאו מעבדות לחרות עיין שם, ובכה"ג גם הראב"ה מודה דאף בזמן הזה לא יצא, ולא חידש אלא דבזה"ז דבני חורין אין אוכלין בהסיבה אלא מיושב סגי שיאכל במיושב, דגם זה הוי מנהג בני חורין, אבל במעומד ודאי שאין מנהג גם בזה"ז ואינו יוצא.

אמר ר"ל ולפי שדרך עבדים, וכו'... בראבי"ה בסימן תקכ"ה, שבזה"ו שאין רגילות בארצנו להסב שאין רגילות בני חורין להסב ישב כדרכו. והובא בטושו"ע סימן תע"ב וכו' בראבי"ן ע"ד א. ונ"ל ראיה לדבריו מכאן, שהרי קאמר ר"ל דעיקר הטעם דבעי הסיבה שלא יאכל מעומד כדרך העבדים וא"כ אם אוכל מיושב הרי אינו אוכל מעומד, ומודיע שיצא מעבדות לחרות.

אכן צ"ע משאלת מה נשתנה שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסובין. וצ"ל דבזמן התלמוד אכילה בישיבה הרי היא כעמידה. וצ"ע לדעת הראבי"ה אם נאמר שנשנה הלשון ונאמר: אנו אוכלין בין עומדין ובין יושבין הלילה הזה כולנו יושבין.

ע"ת הר"ן בספק דרבנן - דרך סלילות הספה פכוסות ראב"ה ואתרונות

15. הר"ן על הר"ף מסכת מגילה דף ב עמוד א

ולענין עיירות המסופקות אם הן מוקפין חומה מימות יהושע בן נון או לא. הורו הגאונים ז"ל שהולכין בהן אחר רוב עיירות שרובן אינן מוקפות חומה מימות יהושע וקורין בהן ב"ד.

ועוד שאפילו תאמר שהוא ספק שקול ה"ל ספק של דבריהם ולקולא ונמצא פטורות בשניהם ומבטל ממנו בודאי מקרא מגילה - לפיכך קורא בראשון ופטור בשני.

ודאמרין בגמרא [דף ה ב] אטבריא והוצל שהיו קורין בהן בארבעה עשר ובחמשה עשר במדת חסידות היו נוהגין כן...

17. דרשות הר"ן הדרוש השביעי

שלא לסור מהסייגים והתקנות שיתקנו עלינו לעשות סייג לתורה. ולפיכך כל העובר מהשבותין עובר בלא תעשה מן התורה, שנאמר לא תסור. אין הפרש בין המטלטל מחט מחמה לצל בשבת (שבת נו א), או יוצא בסנדל המסומר כמעשה שהיה (שם ס א), לאוכל חלב (ויקרא ג יז), ולחורש בשור ובחמור (דברים כב י).

ומה שאומר בגמרא ספיקא דרבנן לקולא (שבת לד א), והאמינו הקטנים בשל דבריהם (פסחים ד), ולא העמידו דבריהם במקום הפסד ממון (ביצה לה) ומפני כבוד הבריות (מנחות לח), ובשמחת יום טוב בהרבה מקומות (ביצה ט), כל זה הוא מפני שכך התנו.

19. שו"ת בית הלוי ח"ג סי' ענף ט

וגם בלא"ה מוכרח דס"ל להר"ן דעיקר תקנה דהסיבה בכוסות לא היה רק למצוה לכתחילה ולא לעכב בדיעבד, דאם לא כן הא אינו מובן תירוצו השני שכתב דאין מקום להקל בשניהם דתעקר התקנה, והרי אין מקום להקל רק בכסי קמאי לחודא - אבל אם כבר שתה קמאי בלא הסיבה - הרי בע"כ מוכרח להסב בבתראי ממה נפשך, אי משום דבתראי הוא דצריכה הסיבה או משום דשתה קמאי בלא הסיבה וה"ה כאלו לא שתה וצריך לחזור ולשתות בהסיבה - ומוכרח כמש"כ דס"ל דהסיבה אינו מעכב כלל בכוסות.

14. הר"ן על הר"ף מסכת פסחים דף כג עמוד א

והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי כולוהו בעו הסיבה. ואף על גב דבעלמא קיימא לן איפכא דכל ספקא דרבנן לקולא - הכא כיון דלאו מילתא דטירחא היא עבדינן לרווחא דמילתא כך פירשו ז"ל.

ולו נראה דעל כרחק [בעין] למיעבד הסיבה בכולוהו דאי ניזיל לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני ואי נקיל בתרווייהו הא מיעקרא מצות הסיבה לגמרי:

16. קובץ שעורים קונטרס דברי סופרים סימן א ס"ק מד

ואיכא נ"מ טובא אי נימא דספיקא דרבנן לקולא בתורת ודאי או בתורת ספק.

כגון בספק אם הוא חייב במצוה דרבנן - דמספיקא הוא פטור.

ואם נאמר דהוא פטור רק בתורת ספק, אם כן יוכל להוציא את מי שהוא חייב בודאי זיל הכא לקולא זיל הכא לקולא, דהוא עצמו אינו צריך לקיים המצוה שמא אינו חייב ומ"מ יוכל להוציא אחרים שמא הוא חייב בדבר.

אבל אי נימא דהספק הוא לקולא בתורת ודאי וא"כ הוא ודאי פטור ואינו יכול להוציא אחרים החייבין דכל שאינו חייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתו.

18. רבי עקיבא איגר מסכת פסחים דף קח עמוד א

... אאב"ה שמעתי מאאמ"ו נ"י לפקפק מהך סברא גם בד' כוסות, וביותר, דהא לכאורה בב' כוסות האחרונות יצטרך הסיבה בממנ"פ, דאם קמאי בעי הסיבה וא"כ לא יצא בהם, ממילא הנך דהשתא הם קמאי, א"כ לא יהיה בידו לפגוע באחרונות להקל, דהא ממנ"פ חייבים בהסיבה אם מכח דאחרונות בעי הסיבה, ואם מכח דלא יצא בראשונות, והן הן עתה הראשונות, א"כ ממילא נדון דקמאי לא בעי הסיבה משום ספק דרבנן לקולא.